

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 658:504.03

DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2024-9-15>**Полятикін В.О.**здобувач наукового ступеня доктора філософії,
аспірант кафедри маркетингу та логістики,
Сумський національний аграрний університет**ОБҐРУНТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО
УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯМ**

В умовах піднесення ринкової інфраструктури в Україні, розширення її функціонування в усіх сферах аграрного виробництва, відповідно з'являється закономірність обґрунтування механізму інноваційно-орієнтованого управління землекористуванням, як напрямку удосконалення інвестиційно-інноваційного управління землекористуванням, що є метою дослідження. В результаті дослідження виділено схему взаємозв'язків між основними виробничими процесами, екологічними ризиками, природоохоронними заходами та процедурами управління в землекористуванні. Визначено пріоритетність ризиків для кожного етапу управління, що буде сприяти при здійсненні аналізу ефективності виконаних природоохоронних заходів. Визначено вплив інтенсивних технологій на систему управління та фінансові результати діяльності аграрних підприємств. З практичної точки, нами проведено аналіз та розроблено основні аспекти необхідності функціонування інноваційно-орієнтованого управління. Розглянуто законодавчі вимоги до управління в землекористуванні, розкрито відмінні та спільні риси. Приділено увагу питанням природоохоронної діяльності в землекористуванні. Досліджено актуальні проблеми обґрунтування механізму інноваційно-орієнтованого управління землекористуванням аграрних підприємств для забезпечення ефективності товарного виробництва.

Ключові слова: управління, механізм, інновації, землекористування, екологія, природоохоронна діяльність, аграрні підприємства.

Poliatykin Vitalii

Sumy National Agrarian University

**JUSTIFICATION OF THE INNOVATION-ORIENTED LAND USE
MANAGEMENT MECHANISM**

In the conditions of the rise of the market infrastructure in Ukraine, the expansion of its functioning in all spheres of agricultural production, accordingly, there is a pattern of substantiation of the mechanism of innovation-oriented land use management as a direction of improvement of investment and innovation management of land use, which is the purpose of the study. As a result of the study, a scheme of relationships between the main production processes, environmental risks, environmental protection measures and management procedures in land use was highlighted. The priority of risks for each stage of management has been determined, which will contribute to the analysis of the effectiveness of the implemented environmental protection measures. The impact of intensive technologies on the management system and financial results of agricultural enterprises is determined. From a practical point of view, we have analyzed and developed the main aspects of the need for the functioning of innovation-oriented management. Legislative requirements for land use management are considered, distinctive and common features are revealed. Attention is paid to issues of nature protection activities in land use. Current problems of substantiating the mechanism of innovation-oriented land use management of agricultural enterprises to ensure the efficiency of commodity production have been studied. The intensification of land use led to the formation of a complex ecological situation in the country. The ecological situation in land use is recognized as extremely tense. At the same time, some areas are on the verge of an ecological crisis. The corresponding state was the result of miscalculations in the placement and development of production forces and a low level of developed innovation-oriented management technologies. In the conditions of modern life, environmental safety is an important component of national security. The Constitution stipulates that the duty of the state is to ensure environmental safety and maintain ecological balance in the state. First of all, it concerns issues of land use management.

Keywords: management, mechanism, innovations, land use, ecology, environmental protection activities, agricultural enterprises.

Постановка проблеми. Самою продуктивною на сьогодні формою організації виробництва в сільській місцевості та основним способом рішення продовольчих, економічних і соціальних питань громади і сільських територій є аграрні підприємства. В умовах нинішнього сьогодення та у зв'язку з ситуацією, що склалася, це питання виступає на перший план в нашій країні. Аграрні підприємства при веденні сільськогосподарського виробництва не завжди забезпечують

високу ефективність, тому виникає потреба об'єднати зусилля для продуктивної діяльності. В умовах піднесення ринкової інфраструктури в Україні, розширення її функціонування в усіх сферах аграрного виробництва, відповідно з'являється закономірність обґрунтування механізму інноваційно-орієнтованого управління землекористуванням, як напрямку удосконалення інвестиційно-інноваційного управління землекористуванням [1, с. 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення механізму інноваційного управління в землекористуванні та природоохоронній діяльності внесли українські вчені: Андрейцев В. І., Веклич О. О., Багацький О. А., Дорош О. С., Веденічева П. Ф., Дієсперова І. В., Здоровцова О. І., Борисова В. А., Чупіс А. В., Третяк А. М., Хомюк Н. Л. та інші

Однак питання обґрунтування механізму інноваційно-орієнтованого управління землекористуванням залишаються, на нашу думку, дослідженими не в повному обсязі. Дискусійними є ряд питань організації управління землекористуванням в аграрних підприємствах.

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати необхідність та повноту проведення природоохоронних заходів та управління в землекористуванні, дослідити сучасний стан та визначити перспективи розвитку аграрних підприємств в Україні; проаналізувати недоліки та сформулювати основні тенденції обґрунтування механізму інноваційно-орієнтованого управління землекористуванням; визначити вплив інтенсивних технологій на організацію управління землекористуванням аграрних.

Метою проведеного дослідження є формування механізму інноваційно-орієнтованого управління землекористування й оцінка ефективності функціонування аграрних підприємств Сумської області, а також обґрунтування методичних підходів та розробка практичних пропозицій щодо важливих аспектів їх організації, оцінки та методики в нинішніх умовах. Процес дослідження мав на меті розглянути механізм інноваційно-орієнтованого управління землекористуванням аграрних підприємств, на наш погляд, є перспективним [2, с. 69].

З практичної точки, нами проведено аналіз та розроблено основні аспекти необхідності функціонування інноваційно-орієнтованого управління. Розглянуто законодавчі вимоги до управління в землекористування, розкрито відмінні та спільні риси. Приділено увагу питанням природоохоронної діяльності в землекористуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституцією України, Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України визначено, що земля становить основне національне багатство України. Вона завжди мала велике значення для людей. Українським законодавством гарантовано право власності на землю, але в результаті її виробничого використання користувачі не мають права шкодити її природним якимостям. Земельні ресурси завжди перебували під пильним контролем з боку держави [7, с. 143].

Найбільше значення земельні ресурси мають в аграрному виробництві. Саме тут земля виступає як предмет праці так і засіб праці. З метою збереження природних властивостей землі землекористування має бути раціональним, обдуманим і обґрунтованим.

Проведення інтенсифікації у землекористуванні зумовило формування складних екологічних обставин у країні. Екологічна ситуація в землекористуванні визнана вкрай напруженою. При цьому окремі райони знаходяться на межі екологічної кризи. Відповідний стан став наслідком прорахунків розміщення та розвитку виробничих сил та низького рівня розроблених інноваційно-орієнтованих технологій управління. Дає про себе відчувати відсутність формування проти затратного механізму, наслідком якого є не виправдані витрати ресурсів та енергії, забруднення навколишнього середовища. Світовий досвід демонструє, що країни відправляють на експорт продукцію в якій є надлишок виробництва при найменшій відносній вартості. А з іншого боку ввозять імпорту продукцію, яка потребує додаткових дефіцитних факторів, або підвищених витрат їх виготовлення [3, с. 38].

Земельні угіддя, що вибрані нами в представленою досліджені, сконцентровані на Сумщині, з відомими на весь світ чорноземами, які є одними з найродючіших земель у світі.

Для ведення сільськогосподарського виробництва фермерське господарство «Рута-2013» Конотопського району Сумської області використовує орендовані землі: землі державної власності та земельні паї фізичних осіб. Основною спеціалізацією даного господарства є виробництво зерна. Робоча сила використовується досить ефективно. Кожний робітник обслуговує не один вид техніки, а в зимовий період займається ремонтом сільськогосподарської техніки. До мінімуму скорочені працівники управлінського апарату: кожний виконує роботу за сумісництвом.

В господарстві існує ще ряд проблем, які в майбутньому необхідно вирішити. На балансі господарства обчислюється техніка, яка повністю використала свій моторесурс. При нормі експлуатації 8 років машинно-тракторна техніка експлуатується вже більше 16 років із-за відсутності коштів. Звідси, завищені витрати палива, запасних частин, часті поломки, підвищений ризик виробничого травматизму.

У 2022 році наша Україна потрапила в трагічні події, які не могли не віддзеркалитися на діяльності досліджуваного фермерського господарства. Через проведену військову агресію та територіальне положення досліджуваного підприємства, воно не змогло вчасно обробити свої поля та почати посівну діяльність. Через це у 2022 році було оброблено та засіяно кукурудзою лише 86 га площі. Така ситуація привела до різкого скорочення валових зборів зерна підприємства за досліджуваний період.

На підставі наданих фактичних даних проаналізуємо динаміку та структуру земельного фонду досліджуваного господарства (таблиця 1).

У 2022 році через складну ситуацію в Україні, введення воєнного стану та неможливості своєчасно

Таблиця 1

Склад та структура земельною фонду ФГ «Рута-2013» Конотопського району Сумської області

Показники	Роки			2022 р. в % до 2020 р.
	2020	2021	2022	
Сільськогосподарські угіддя, га	337,48	381,98	395,85	117,3
В тому числі рілля, га	337,48	381,98	395,85	117,3

Джерело: розраховано автором за даними матеріалів господарства

реалізувати свою сільськогосподарську продукцію, ФГ «Рута-2013» довелося знову використовувати позикові кошти. Так у 2022 році простежується зростання поточної заборгованості з 7335,7 тис. грн у 2021 році до 22827 тис. грн у 2022 році.

Найкраще виробничі показники діяльності в землекористуванні можуть характеризувати результати фінансового періоду в аграрному виробництві. Нами представлено оцінку та структуру чистого прибутку аграрного підприємства (таблиця 2).

За даними таблиці 2 можна стверджувати, що чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в досліджуваному 2022 році в порівнянні з базовим 2020 роком зменшився на 6294,9 тис. грн та склав 5416,5 тис. грн тобто 46,25 %. Зміни стосувалися також собівартості реалізованої продукції, яка за цей же період зменшилась на 5940,8 тис. грн тобто становила 43,95 % в порівнянні з 2020 роком. Відповідні зміни мали місце у складі інших операційних витрат на суму 134,2 тис. грн, або становили в порівнянні 46,21 %. Все це вплинуло на спільну вартість витрат, яка в 2022 році зменшилась на 6075 тис. грн та склала 4773,7 тис. грн, або 44 % вартості базового періоду. Як наслідок чистий прибуток (збиток) в 2022 році було отримано в розмірі 862,7 тис. грн., що на 219,9 тис. грн. менше в порівнянні з базовим 2020 роком, тобто склав лише 74,51 %, або зменшився на 25,49 %.

Проведені практичні розрахунки свідчать про важкі умови та складний стан аграрного виробництва в сучасних умовах. Все це спонукає до розробки та обґрунтування механізму інноваційно-орієнтованого управління землекористуванням в сучасних умовах.

На сьогодні в умовах обмеженості ресурсів аграрних підприємств, одним з напрямків є створення методів та процедур автоматизованого проектування ресурсозберігаючих технологій. Однак в практиці наукових досліджень переважають ситуації в яких відбувається мінімізація використання ресурсів, вони досліджуються в польових умовах, коли за приклад вибирається окремих процесів аграрних технологій виробництва, або технологічний процес. При різних дослідках не можливо досягти мети ресурсозберігаючих технологій. Вони не можуть бути об'єднані. В кожному конкретному випадку повинні бути розроблені індивідуальні технології, що враховують особливості ґрунтів, технології виробництва, результати попередніх досліджень чи досвіду управління. До того ж необхідно враховувати не можливість оперативно втручатися в технологічний процес в випадку виникнення форс мажорних ситуацій [4, с. 44].

На сьогодні різко і особливо гостро проступає тверда тенденція до погіршення добротного і екологічного стану землекористування. Сільськогосподарські угіддя втрачають свої якісні характеристики. Відбувається різке скорочення державного фінансування програм і заходів по відтворенню і підвищенню родючості ґрунтів. При нинішніх умовах мінімальності кількості матеріально-технічних засобів в аграрному виробництві стрімко знизилась культура землеробства.

Аграрне виробництво з використанням значних площ землекористування носить виснажливий характер, застосовуючи ґрунторуйнівні типи системи землеробства і технологій. Проведені дослідження фактичного стану земельних ресурсів засвідчують зниження родючості та підвищення темпів деградації, як наслідок ерозії, застосування мінеральних добрив, пестицидів та різних хімічних препаратів. Відмічені несприятливі процеси зумовлюють зменшення обсягів аграрного виробництва сільськогосподарської продукції. В перспективі відмічені процеси можуть сприяти розвитку загроз національній безпеці і, відповідно, забезпечення населення продуктами харчування [5, с. 35].

Впорядкувати ситуацію, що склалася, на нашу думку, може лише запровадження дієвих регулюючих, управлінських і контрольних функцій держави. Саме держава, через діючі органи влади, може виступити гарантом дотримання земельного і природоохоронного законодавства, довершеності правових і економічних методів управління [6, с. 269]. Розумне землекористування аграрних товаровиробників в сільськогосподарському виробництві передбачає рішення термінових задач відновлення родючості ґрунтів а також їх покращення. Організація системи землекористування прямо пропорційно залежить від раціонального, повноцінного, передбачуваного та обґрунтованого механізму інноваційно-орієнтованого управління землекористуванням.

Висновки. Зміст та сутність інтенсивних технологій виробництва сільськогосподарської продукції аграрних підприємств формується на тому, що сам процес виробництва відбувається на основі здобутків науково-технічного прогресу за умови створення передумов виробництва відповідного етапу виробництва чи вегетаційного періоду при умові гарантованого отримання запланованого рівня передбачуваного врожаю та раціонального землекористування. Саме в цих умовах і повинен проявляти себе механізм інноваційно-орієнтованого управління землекористуванням аграрних підприємств. Обґрунтування функціонування розробленого механізму буде сприяти виявленню фактичних і реальних причин погіршення земельного фонду держави а також пошук дієвих шляхів їх удосконалення.

Таблиця 2

Оцінка і структура чистого прибутку ФГ «Рута-2013» Конотопського району Сумської області

Показник	2020 р.	2022 р.	Відхилення	
			Абсолютне	Відносне
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	11711,4	5416,5	-6294,9	46,25
Разом чисті доходи, тис. грн	11711,4	5416,5	-6294,9	46,25
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	10599,2	4658,4	-5940,8	43,95
Інші операційні витрати, тис. грн	249,5	115,3	-134,2	46,21
Разом витрати, тис. грн	10848,7	4773,7	-6075,0	44,00
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	862,7	642,8	-219,9	74,51

Джерело: розроблено автором на підставі даних фінансової звітності господарства

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейцев В. І. Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним кодексом. *Науково-практичні коментарі*. 2012. № 2. С. 14.
2. Веклич О. О. Удосконалення економічних інструментів екологічного управління в Україні. *Економіка України*. 1998. № 9. С. 65–75.
3. Poliatykina L. I. Rationale and trends of development of small business enterprises in Ukraine. *Economic and law paradigm of modern society*. 2018. № 2. P. 31–39.
4. Poliatykina L. I. Busines organization in the agricultural sector. *Economic and law paradigm of modern society*. 2018. № 1. P. 44–49.
5. Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізації викликів: монографія / за ред. О. І. Павлова. Одеса : Астропринт, 2012. 760 с.
6. Третяк А. М., Дорош О. С. Управління земельними ресурсами. Навч. посібник. Вінниця : Нова Книга, 2006. 360 с.
7. Хомюк Н. Л. Сутність та раціональне використання земельних ресурсів. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 143–145.

REFERENCES

1. Andreytsev V. I. (2012) Obiekty zemelnykh pravovidosyn za novym Zemelnym kodeksom [Objects of land relations under the new Land Code]. *Naukovo-praktychni komentari*, no. 2, p. 14. (in Ukrainian)
2. Veklych O. O. (1998) Udoskonalennya ekonomichnykh instrumentiv ekolohichnoho upravlinnya v Ukrayini [Improvement of economic tools of environmental management in Ukraine]. *Economy of Ukraine*, no. 9, pp. 65–75. (in Ukrainian)
3. Poliatykina L. I. (2018) Rationale and trends of development of small business enterprises in Ukraine. *Economic and law paradigm of modern society*, no. 2, pp. 31–39.
4. Poliatykina L. I. (2018) Busines organization in the agricultural sector. *Economic and law paradigm of modern society*, vol. 1, pp. 44–49.
5. Pavlov, O. I. (2012) Stalyy rozvytok ta bezpeka ahroprodovol'choyi sfery Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi vyklykiv: monohrafiya [Sustainable development and security of the agro-food sector of Ukraine in the conditions of globalization of challenges: monograph]. Odesa: Astroprint. (in Ukrainian)
6. Tretyak A. M., Dorosh O. S. (2006) Upravlinnia zemelnymy resursamy [Land management]. Vinnytsia: New Book. (in Ukrainian)
7. Khomyuk N. L. (2013) Sutnist ta ratsionalne vykorystannia zemelnykh resursiv [The essence and rational use of land resources]. *Innovative economy*, no. 5, pp. 143–145. (in Ukrainian)